

AZ INTÉZET ÉLETÉBŐL

HORVÁTH JÁNOS

1878 — 1961

1961. március 9-én, életének 83. évében meghalt Horváth János akadémikus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem ny. tanára, Intézetünk Tudományos Tanácsának tagja. Idős kora ugyan nem tette lehetővé, hogy a Tudományos Tanács, illetve az Intézet munkájában közvetlenül részt vegyen, tevékenységét azonban állandóan figyelemmel kísérte, s az Intézet kutatóinak munkáját mindig készséggel segítette értékes tanácsaival. Mikor folyóiratunk 1958-ban, nyolcvanadik születésnapja alkalmából ünnepi számot adott ki, Horváth János az Intézet igazgatójának, Sötér Istvánnak címzett levelében juttatta kifejezésre az Intézet — de ezen keresztül általában mai marxista irodalomtudományunk — munkájáról való véleményét és hozzá fűzött reményét. A magyar irodalomtörténetírásban páratlan életművének lezárulásakor — a gyász fájdalma és a hálás emlékezés közepette is a jövőbe tekintve — közzétesszük ezt a fontos tudománytörténeti dokumentumot, melyet Horváth János tudománypolitikai testamentumának is tekinthetünk:

Bpest, 1958, szept. 21.

Igen tisztelt, kedves Kolléga úr!

Az Irodalomtörténeti Közlemények minap érkezett füzetét kinyitva, meglepetéssel fedeztem fel benne arcképemet, s vettem tudomásul, hogy ez az én nyolcvandik születésnapomra ajándékozott ünnepi szám. Köszönöm a kitüntető figyelmet, hogy ily gazdag tartalmú füzettel tették emlékezetessé ezt az évfordulót, melynek elkövetkezésében semmi érdemem nincs.

Ha Önök azt mondják, hogy tanultak tőlem, most már, sőt régóta, én tanulok Önöktől, s kívánom, hogy *azt a korszakot, melynek létrehozásán járadoznak, szaktudományunk történetében egykor a legmagvasabbak közt emlegethesék utódaink.*

Mind Önnek, mind a Magyar Irodalomtörténeti Intézet tisztelt tagjainak, volt tanítványaimnak s az ünnepi szám kitűnő munkatársainak ismételt hálás köszönetet mondva, kérem, tartsanak meg jóemlékezetükben, s fogadják szívesen kartársi meleg üdvözlőmetet.

Igaz hívők

Horváth János

Intézetünk és folyóiratunk mindent meg fog tenni, hogy irodalomtörténetírásunk most kibontakozó marxista korszaka az élők közül most eltávozott, de a mindannyiunk jóemlékezetében tovább élő mester kívánsága szerint is a magyar irodalomtudomány történetének új, virágzó szakaszát alkossa.

Vita három költő útjáról

A XX. századi osztály 1960. XII. 14-én megvitatta *Czine Mihály* tanulmányát három költő — Juhász Ferenc, Nagy László és Simon István — útjáról. *Czine* bevezetőjében azt fejtette, hogy a három költő útja párhuzamosan indult. Származásuk, élményeik, céljaik eleve eljegyezte őket a szocializmussal. A szocializmust fenntartás nélkül vállalták. Mind a hárman 1956 körül jutottak el művészetük első összegezései, ekkor jelentek meg gyűjteményes kötetek. Jelentős kötetek ezek, de egyben azt is jelzik, hogy szerzőik nem azt az utat járták végig, amelyen elindultak, nem azt a szocialista költészetet teremtették meg, amelyet eredeti irodalmi törekvéseik és politikai szemléletük alapján egyaránt várható volt. Utjuk egy időben megcsavarodott, hangjuk mutálni kezdett, világgépük elbizonytalanodott. *Czine* tanulmánya

portrét és fejlődésrajzot ad a három költőről, legrészletesebben Juhász Ferenc költészetével foglalkozik, a *Szárnyas csikó* bizakodó optimizmusától vezetve a költő útját *A tenyeres ország* problematikus szakaszáig. Szerinte egyrészt azért jutott válságba Juhász Ferenc és Nagy László költészete, mert indulásuk, romantikus bizakodásuk idején nem számoltak eléggé a szocialista építéssel járó elkerülhetetlen nehézségekkel. Másrészt és súlyosabb mértékben az volt belső válságuk előidézője, hogy a nehézségek egy részét nem tartották természetesnek, szükségszerűnek, és a tévedésekkel nem bírtak közösséget vállalni. Juhász Ferenc újabb költészetét az egzisztencializmus közelébe került, de Czine szerint Juhász problematikus periódusa sem azonosítható a dekadenciával, mert ma is távol áll a dekadencia hitetlenségétől. Az ő költészetéből a válságba jutott kommunista költő hangja szól, aki válságában sem mondott le az értelmes élet lehetőségéről. A továbbiakban Czine rámutatott azokra a párhuzamokra, amelyek Nagy László költészetét Juhász Ferenc világához kapcsolják. Majd rövidebben Simon István költészetével foglalkozott, megállapítva, hogy Simon lírája kevesebb problémát vet fel, saját lehetőségeiből többet valósított meg, mint kortársai. Végül kifejtette, hogy a belső számvetés útján Juhász Ferenc és Nagy László is visszajuthat az élő irodalomban arra a helyre, ahová indulásuk nagy ígérete és erőteljes tehetségük alapján állniuk kellene. *Béldi Miklós* korreferensként elismerően szólt Czine tanulmányának lírai hitvallásáról, amelyben hitet tesz nemzedék-társainak költői útja és törekvése előtt, elkanyarodásaik okait is sok vonatkozásban feltárva. Nem ért egyet azzal, hogy Czine e költőcsoport csalódását és válságát egészében a kor számlájára írja. Nem helyes, hogy megtorpanásokat kizárólagosan a szocializmus belső világméretű válságával magyarázza. Ez a kép így feltétlenül torzító hatású. A megrendülésekből sokféle út nyúlik. Juhász és Nagy László költészetében a megrázkódtatás azzal járt, hogy a szocialista eszmeiség mindkettőjüknél háttérbe szorult. Ettől kezdve már nemcsak a társadalmi ellentmondások munkálták költészetüket, hanem a kommunista eszméket elnyomó, elhallgattató új eszmék is. Ezeknek az eszméknek behatolását költői világukba már nem lehet egyértelműen a történelem számlájára írni. Juhász Ferencnél *A tékozló ország* verseitől kezdve számos jele mutatkozik annak, hogy a nyugati szellemi áramlatok különböző változataival erős kapcsolatba került költészete. Ezzel kapcsolatban nem az a legfontosabb kérdés, hogy hány nyugati költőt hat Juhász költészetére, mert ezek a hatások nem minősíthetők minden esetben negatív jelenségnek, hanem fontosabb problémát jelent az a tény, hogy Juhász kozmikus biologizmus az élet valóságos rendjét szorította ki költészetéből, Nagy Lászlót a dezillúzió más tájakra űzte. Juhász az ember elvesztését, a kínokat racionális víziókba foglalja, Nagy Lászlót az irracionális vonzotta a mágikus nyelvhez. *Imre Katalin* hozzászólásában kifejtette, hogy Czine tanulmányának módszere nem marxista módszer. Szerinte a dolgozat nem eléggé tudományos, nem eléggé elemző jellegű, inkább lírai védőbeszéd. A történelmi periodizáció hiányosságai miatt az 1945-53 közti időszak alapvetően helytelen megítélést kap. A tanulmány nagyon nagy mértékben egy bizonyos szándék-etika alapján áll, irodalomtörténeti problémáknál azonban a jószándék egyoldalú hangsúlyozása nem elegendő a kérdés tudományos tisztázásához. *Nagy Péter* szerint Czine tanulmányának kiindulópontja a három költő kimagasló tehetségének elismerése. A dolgozat rokonszenves vonása a három költő további fejlődésével kapcsolatos őszinte aggodás. Nagy beleérzéssel ír a három költő művéről. Koncepciója azonban egyoldalú. Juhász Ferenc és Nagy László költészetének torzulását egyoldalúan a társadalom fejlődésében bekövetkezett időleges válságokra vezeti vissza. Nem lehet Juhász újabb költészetét teljesen elhatárolni a dekadencia bizonyos tüneteitől, mint ahogy azt Czine teszi. *K. Nagy Magda* megállapította, hogy helytelen Czinének az az általánosítása, hogy e három költő útja szükségszerű volt, és mintegy törvényszerűen kifejezi az egész népi származású értelmiségi nemzedék sorsát az utolsó tizenöt évben. *Diószegi Andras* is a tanulmány eszmei problémáira mutatott rá, többek között azt fejtegette, hogy a kor nem determinálhatja olyan mértékben a költőt, mint az Czine tanulmányából látszik. Ha a kor determináló ereje ilyen erős lenne, akkor a múltban sem alakulhatott volna ki nagy költészet. *Illés Lajos* a tények, adatok, elemzések nagyobb érvényesülését, az irányzatok harcának alaposabb értelmezését várta volna Czine dolgozatától. *Ungvári Tamás* szerint a dolgozat kitűnő részlet-megfigyeléseit nagyrészt hiteltelenné teszi az egész dolgozat apologetikus egyoldalúsága. *Bodnár György* elfogadta Czine álláspontját és arra utalt, hogy Juhász Ferenc költészetében az epikához való fordulás alkati jellegű, és nem magyarázható egyoldalúan a jelentől való elfordulással. *Rejtő István* ugyancsak eszmei hibákért bírálta a dolgozatot, s azért mert túlzottan a költők belső fejlődéséből indul ki a szerző. Nem érzi kielégítőnek a tanulmányban Simon István költészetének elemzését. *Krajtkó András* hiányolta Czine dolgozatában, hogy nem mutatott rá arra, hogy Juhász és Nagy László költészetében milyen nagy szerepet kaptak a polgári ideológiák, abban a periódusban, amikor lírájuk problematikusá vált. *Illés László* szerint Czine tanulmányának egyoldalúsága abból következik, hogy az elmúlt évek történelmi-politikai fejlődését nem megfelelően értékeli a dolgozat. A tanulmány befejezése is arra mutat, hogy Czine Mihály a jelen megítélésében sem foglal el egyértelmű álláspontot,

s a költőknek mutatott jószándékú útmutatása így nem válik teljesen meggyőzővé. *Vezér Erzsébet* a tanulmány néhány olyan pontjára mutatott rá, ahol a stílus romantikus pátosza megzavarja a fogalmi tisztaságot. *Czine Mihály* feleletében elismerte egyoldalúságát, de állításai legnagyobb részét fenntartotta. A vitát *Szabolcsi Miklós* foglalta össze, Rámutatott arra, hogy *Czine* álláspontja, mint nemzedékének apológiája, jogos kritikai álláspont, azonban torzulásokhoz vezet. Ez elsősorban abban nyilvánul meg, hogy az egész tanulmányon annak feltételezése vonul végig, mintha *Juhász Ferenc* és *Nagy László* a magyar irodalom mellőzött tehetségei lennének. Ezt a feltételezést nem igazolják tények. Helyes lett volna, ha a tanulmány esztétikai kérdésekben is mélyebb elemzést adott volna. Ennek során több kritikai megjegyzést is tehetett volna. A dolgozat egyoldalúságának jele az is, hogy csak a szektás támadásoktól védi meg *Juhász* és *Nagy László* költészetét, de nem mutat rá bizonyos polgári ideológiák torzító hatásaira, ezektől nem védi meg eléggé jobbfelé a válságba jutott költőket. A nagy beleérzéssel készült és őszinte nemzedéki önvallomásokat tartalmazó tanulmány egyoldalúságai és vitatható tételei mellett is alkalmas volt arra, hogy a három költő pályájának problematikus pontjaira a dolgozatot követő vita számos hozzászólása eredményesen rámutasson.

V. K.

A Világirodalmi Osztály Dokumentációs Csoportja

1960 második felében alakult meg az Irodalomtörténeti Intézet Világirodalmi Osztályán a Dokumentációs Csoport. Vezetőjével és három beosztottjával tulajdonképpen nem új munkakört lát el, hanem csak rendszeresebben és alaposabban van hivatva elvégezni azt, ami a Világirodalmi Osztályon ezen a téren eddig is — mintegy mellékesen — folyt.

A Csoport a külföldi irodalomtudomány eredményeit közli a magyar kutatókkal bibliográfiák, illetőleg repertóriumok formájában. Végső célja: az állandó tájékoztató szolgálat kiépítése. Az adott személyi és költségvetési keretek figyelembevételével ezt egyelőre kétfajta repertórium elindításával igyekszik elérni. Negyedévenként fogja elkészíteni az irodalomelméleti cikkek, közlemények, viták annotált bibliográfiáját. Azok az összeállítások, amelyek az Irodalmi Figyelőben, majd a Világirodalmi Figyelőben eddig eléggé rendszertelenül megjelentek, az irodalomtörténeti anyaggal együtt évenként egyszer közölték az elméleti közlemények címjegyzékét. Ez azért bizonyult helytelennek, mert nem tájékoztatott eléggé gyorsan azokról az aktuális kérdésekről, amelyek a külföldi irodalomtudományát foglalkoztatják. 1960 irodalomelméleti anyagának első fele a Világirodalmi Figyelő 1961. 1. számában fog megjelenni. A 2. szám hozza majd az évi anyag második felét, s ez után térünk rá a negyedéves rendszerre.

A külföldi irodalomtörténeti repertórium továbbra is évenként egyszer fogja közölni az összes Budapesten, illetőleg Magyarországon megtalálható külföldi irodalmi folyóirat teljes anyagát. A közeljövőben a Csoportnak itt nagy késést kell behoznia. A Világirodalmi Figyelő 1960. évi 3. száma még csak az 1958. év anyagát közölte. 1961 folyamán két év: 1959 és 1960 repertóriumát fog elkészülni.

A Csoport a Világirodalmi Figyelőben közzétett anyagot karterék formájában is felfekteteti, ezzel folytatni és tökéletesíteni akarja azt a gyűjtést, amelyet annakidején a Dokumentációs Központ kezdett el. A jövő évben szándékozik elindítani annak a hiánynak az áthidalását is, amely a közbeeső évek alatt keletkezett.

Az itt említett állandó munkálatok mellett alkalmi dokumentációs feladatok is várnak a Csoportra; ilyen volt például 1960 folyamán a szovjet és a népi demokratikus folyóiratokból a kritikára vonatkozó közlemények bibliográfiája, valamint egy külföldi kutató számára a magyar szépirodalom cigánytárgyú műveiről készült bibliográfiai összeállítás.

Munkánk megkönnyítése és eredményesebbé tétele céljából érintkezésbe léptünk és több ízben tárgyalásokat folytattunk a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének Dokumentációs Csoportjával és az Európa Könyvkiadó Dokumentációs Osztályával. Az előbbivel folyóirat-, illetőleg cédulacserét beszélünk meg, az utóbbival a helyes munkamódszerekről folytattunk megbeszélést és könyvcsereben is megállapodtunk. Az Európa Könyvkiadó a szovjet anyag kivételével rendelkezésünkre bocsátotta a külföldi könyvkiadó-vállalatok címjegyzékét. A szovjet címeket a Kultúra vállalatnál szereztük be. Így tudtunk a Világirodalmi Figyelő segítségére lenni ismeretési példányok beszerzésére induló akciójában.

Minden hétfőn délelőtt munkamegbeszélést tartunk. A gyakorlati tennivalók megtárgyalásán kívül két ízben hangzott el ezeken az értekezleteken igényesebb beszámoló. *Biró Ferenc* gyakornok az Európa Könyvkiadó Bulletin-jének első két számát, *Kovács József* pedig a *PMLA* című amerikai dokumentációs folyóiratot ismertette. Javaslaik alapján levontuk fejtegetéseiknek munkánra alkalmazható gyakorlati tanulságait.

Sz. L.